

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,
tarixçi

Siyasi-hərbi hadisələr

Şirvan xanı Mustafa xan rusların hakimiyyətini qəbul etməsindən sonra, Qacar hökumətinin hiddətinə səbəb olmuşdu. Abbas Mirzə Mirzə Hüseyn Qacarlı Şirvan üzərinə göndərib, özü də ordusu ilə Aslandüz istiqaməti ilə hərəkət etdi. Bunların qarşısına Şirvan xanının qardaşı İsmayıl bəy Kür çayının keçidlərində Şirvan xan ordusunun çıxardı. Qacar ordusu sürətlə gəlib kiçik bir toquşmadan sonra Kür çayını keçib Şirvana daxil oldu. Mustafa xan Fit dağına çəkildi. Onu təqibə davam etdilər isə də istənilən nəticəni ala bilmədilər. Qacar Dövləti ruslara qarşı müharibə üçün təxminən 35 min piyada qoşun hazırlamışdılar. Abbas Mirzə buradan Ağsu tərəfdən Şirvan üzərinə yürüdü və bir az mühasirədən sonra qalanı zəbt və əhalisini Muğana köçürdü.

Abbas Mirzə buradan Dərbənd şəhərinə gedəcəkdə. Lakin ruslar ilə Dərbənd xanlığı arasında sülh müqaviləsi bağlandıqından bu səfərdən vaz keçdi. Bu sırada Ağsuda orduda sarı bir xəstəlik yayıldı və dəhşətli tələfata səbəb olduğundan, Abbas Mirzə Ağsudən Təbrizə döndü və qayıdan zaman Şirvanlı Mustafa xanın hücumlarına məruz qalaraq arxasınca gedənlərin bir qismini itirdi.

Şirvan mühacirəti. Ruslar Şirvanı girdikdən sonra Şirvan əhalisi yerlərində qalmaq istəməyib, Qacar memuru Pirqulu xan Qacarlının müşayiəti ilə Talış və Muğana köç etdilər. Şirvan xanı Mustafa xan xalqın mühacirətinə mane olmaq istədi isə də uğur qazana bilmədi. Hətta əhalini geri götürməyə çalışdı, lakin ruslar ilə birlikdə Salyana qədər gəlməmişdi. Qacar ordusu tərəfindən qayıtmağa məcbur edildi.

İrəvanın mühasirəsi: Ruslar İrəvan üzərinə yürüdükləri zaman İrəvan xanı Hüseyn xan Qacar əsgərləri ilə rusların qarşısına çıxdı isə də, rus ordusunun çoxsaylı olması səbəbindən bir nəticə əldə edə bilməyərək, şəhərə qaçırdı. Ruslar da şəhəri mühasirə etdilər. Abbas Mirzə Fərəcullah xan ilə Əmənullah xanın əfşar süvarilərini İrəvan qalasına köməyə göndərdi. Lakin rusların mühasirə xəttini yara bilmədiklərindən, bunlar qayıtmağa məcbur qaldılar. Bu sırada ruslar digər bir ordu ilə Naxçıvan üzərinə hərəkət edərək Qarabağ, Qarababa istiqaməti ilə gəlib şəhəri zəbt etdilər. Abbas Mirzə Xoy istiqaməti ilə gələrək düşmənin çoxlu əsgərini məhv etdi və Naxçıvan əhalisinin əksəriyyəti Araxın cənub sahilindəki Dərəşam mövqeyinə köçdüyündən Abbas Mirzə də Qapanbasana çəkilməyə məcbur oldu. Ruslar təkrar Naxçıvan şəhərinə girdilər. Bu əsnada İrəvan qalası daha möhkəm idi. Rus ordusunun məhvi üçün İrəvan xanının qardaşı Həsən xan ilə birlikdə Kəlbəli xan, Əlinəği xan, Əşrəf xan və sair türk

əmirləri və tayfa başçıları çox cəsurcasına savaşıdılar.

Qudoviç böyük ordusu ilə sürətli bir hücumla İrəvanı mühasirə etmişdi. Rus qoşunları komandanlarının əmri ilə İrəvan şəhərinin qalasına dörd tərəfdən top atəşi açırdılar. Qarşılarında duran

möhkəm İrəvan qalasını yarib şəhərə yol açmaq üçün onlar qabaqcadan hazırladıqları nərdivanları çiyinlərində xəndəkdən keçirib qala divarına söykəmişdilər. İrəvan müdafiəçiləri cəsur sərkərdələri Hüseyn xanın əmri ilə qalanın üstündə böyük məşəllər qoyub qəzəbdən titrəyən əllərində siyirilmiş qılınc və tufəng ruslara pusqu qurmuşdular. Ruslar cüzi bir müqavimətə belə rast gəlmədən bir-birinin ardınca nərdivanla yuxarı çıxdılar. Hüseyn xan əsgərlərinə əmr etmişdi ki, qəfildən məşəlləri yandırıb

Mirzənin gəldiyini bildikdə öz əsgərlərindən çıxıb geri çəkilmək məcburiyyətində qalmışdı. İsmayıl xan Qacar sürətlə onun ardınca yollanıb yarı yolda rus əsgərləri ilə meydan savaşına girərək onlara elə zərbə endirdi ki, bir çox rus əsgəri qaçmaqla canını qurtarmışdı. Bu meydan döyüşündə qənimət olaraq çoxlu hərbi sursat Qacar ordusunun əlinə keçmişdir.

Qudoviç salamat qalmış əsgərləri ilə çətinliklə Qacar qoşununun əlindən qurtulub özünü Gürcüstanına yetirmişdir. Qudoviçlə qaçan yaralı əsgərlərin biri də sağ qalmayıb yolda soyuqdan həlak olmuşdur. Qudoviçin əsgərlərinin bir hissəsi isə qarlı dağlarda xeyli əzab-əziyyət çəkərək qardan, soyuqdan tələf olmuşdu.

Düşmənin geri çəkilməsindən sonra Abbas Mirzə əfşar, xəmsə, çardolu süvari və piyadaları ilə Naxçıvana yürüdü. Yüzdən ruslar müqavimətsiz şə-

Buxarest sülh müqaviləsi (1812)

1812-ci ildə Qacar ordusu Qarabağda ruslara hücum etməklə onları xaric edib, Gəncəni belə təhdidə başladı. Ruslar bu ildə təcili olaraq Osmanlı İmperatorluğu ilə Buxarest müqaviləsini bağlayıb, son zamanlarda müharibələrinə hədəf olan Anapa, Axıska və Poti şəhərlərini Osmanlı İmperatorluğuna güzəşt etməklə, onların bitərəfliyini təmin edərək, Qacar Dövləti əleyhinə sərbəst hərəkət etdilər isə də, Araz və Aslandüz mövqelərində baş verən müharibələrdə məğlub olaraq geri çəkilməyə məcbur oldular.

Lənkəran müharibəsi

Kotlyarevski Lənkəranı almaq fikrinə düşmüş və bu məqsədlə seçmə əsgərlərdən ibarət ordusunu bu əhəmiyyətli limana göndərmişdir.

Amansız və qanlı çarpışma üç saatdan çox çıkmədi və qala alındı. Lənkəranın alınması Birinci Rusiya-Qacar müharibəsinin taleyini həll etdi. Şəhərin müdafiəsi düşməne çox baha başa gəldi. Rus ordusunun üçdə ikisi məhv edildi və baş komandan general Kotlyarevski də burada qala müdafiəçiləri tərəfindən öldürüldü.

Sayca az, şərfəli vuruşub şəhid olan Şimali Azərbaycan müdafiəçilərinə qarşı hücum edən rus qoşunu bu döyüşdə iki min beş yüzdən çox tələfat vermişdir.

Abbas Mirzə Lənkəran müdafiəçilərinin şəhid olmalarından və bu limanın düşmən tərəfindən alınmasından xəbər tutduqda çox kədərənmiş, hadisəni Fətəli Şah Qacarın (Ləqəbi: Şahənşah Xaqan) qərəghahı olan Sultaniyyə Çəməninə bildirib, Tehrandan və başqa yerlərdən yardım qüvvələri göndərilməsini tə-

Qüzey Azərbaycanın işğalı

Gülüstan və Türkmənçay müqavilələrinin bağlanması

ləb etmişdir.

İrəvan qalasına rusların 1813-cü il hücumu

Rus qüvvələri komandanlığı 10 min təcrübəli əsgər, çoxlu sursatla İrəvana hərəkət etməyə tapşırıq almışdır. Ruslar Şoragöl və Pənbək yolu ilə gedib İrəvan və yaxın kəndlərdə zəmiləri yandırır, orada olan azuqəni qarət edirdilər. İrəvan xanı Hüseyn xan İrəvan qalası yaxınlığında ordusunu şəhərdən kənara çıxarıb rus qoşununa növbəti sarsıdıcı zərbəsini endirdi. Bu qanlı döyüşdə qala müdafiəçilərindən yüz qırx nəfər şəhid olmuş, ruslardan isə min dörd yüz əsgər həlak olmuşdu. Rus ordusu mühasirəni qaldırıb geri çəkilməyə üstünlük verdi. İrəvan qalasını və şəhərini rusların ala bilməməsinin səbəbi orada bir dənə də erməninin yaşamaması idi. Onlara kəşfiyyət məlumatları verəcək onlar tərəfdə döyüşəcək kimsə yox idi.

1813-cü il Gülüstan sülh müqaviləsi

Lənkəranın süqutundan sonra Rusiya İmperyası (1721-1917) tərəfindən Qacar Dövləti (1789-1925) ilə də müharibələrə nəhayət son verilərək, 1813-cü ildə 12 oktyabrda Qarabağda Gülüstan kəndində Gülüstan sülh müqaviləsi bağlandı və bu müqaviləyə görə, Qacar Dövləti Gürcüstan, həmişə Şimali Azərbaycanın bir parçası olan Dağıstan, Qarabağ, Gəncə, Şəki, Şirvan, Dərbənd, Quba, Bakı və Lənkəran xanlıqlarının Rusiyaya ilhaqını qəbul və təsdiq elədi. Abbas Mirzə isə bu müqavilə ilə onillik müharibədə məğlubiyyətlə razılaşmaq istəmirdi. Atası Fətəli şah (1797-1834) və vəziri Mirzə Şafinin nə üçün belə qərar gəldiyini anlamaqda çətinlik çəkirdi. Xorasanla iğtişaşlar və türkmənlərin Qacarlara qarşı üsyanı və İngiltərə səfiri ser Qoravelli şahı Gülüstan Sülh Müqaviləsini bağlamağa məcbur etmişdi. Müqaviləyə qarşı Təbriz və başqa Azərbaycan şəhərlərinin əhalisi etirazlarını bildirmişdi.

(ardı var)